

Tjänstesektorn och jämställdheten bland näringslivets högre chefer*

av

Magnus Henrekson

Sammanfattning: Varför har svenska kvinnor så liten ekonomisk makt i näringslivet jämfört med kvinnor i många andra utvecklade länder? För att försöka besvara denna fråga tar Magnus Henrekson avstamp i *Kvinnomaktutredningens* (SOU 1998:6) analys. En viktig utgångspunkt är att *skillnaden* jämfört med andra länder inte kan förklaras av socialt kön utan måste sökas i specifikt svenska faktorer.

Hemarbetet har förblivit mycket omfattande och på senare år har ytterligare arbetsuppgifter lagts över på hushållen i form av obetalt egenarbete. Den höga skatten på arbete har ryckt undan förutsättningarna för en snabb tillväxt av framförallt den hushållsnära tjänstesektorn. Därmed frigörs inte den tid för ökat yrkesarbete och karriär som krävs för att kvinnor skall kunna flytta fram sina maktpositioner i näringslivet mer än marginellt. De höga skatterna har också använts till att bygga upp en stor offentlig sektor där kvinnor erbjudits arbete på sådana villkor att det varit möjligt att kombinera yrkesverksamhet med omfattande hemarbete. Detta har troligen både försvagat incitamenten för kvinnor att erövra ekonomisk makt och minskat efterfrågan på hushållsrelaterade tjänster. Hemarbete förefaller också vara så omfattande att en likadelning mellan parterna kan leda till att varken kvinnan eller mannen ges möjlighet att göra karriär och därmed få ekonomisk makt.

Den förda politiken kan ha haft positiva effekter på jämställdheten vad gäller att ge kvinnor ökat ekonomiskt oberoende, men samtidigt har den minskat drivkrafterna för kvinnor att skaffa sig ekonomisk makt i näringslivet.

* Jag är tacksam för värdefulla synpunkter på ett tidigare utkast till denna artikel från Catharina Barkman, Stefan Engquist, Lennart Flood, Christina Jonung, Eugenia Kazamaki Ottersten, Eva Meyerson, Inga Persson, Katarina Richardson, Bo Rothstein, Johan Stennek och Per Thulin.

Tjänstesektorn och jämställdheten bland näringslivets högre chefer

Hur kan det komma sig att svenska kvinnor, som anses vara de mest jämställda i världen, ändå är så sparsamt representerade i näringslivets toppskikt? Magnus Henrekson diskuterar möjliga orsaker och föreslår en lösning.

Jämställdhet mellan könen är, i och med 1973 års grundlag, en statsrättslig norm i Sverige. Sedan Sveriges riksdag år 1979 antog den första jämställdhetslagen har kvinnor och män formellt samma villkor även i arbetslivet. Samma år inrättades även JämO, som fick till uppgift att tillse att jämställdhetslagen efterlevs.

Jämställdhet är ett mångfacetterat begrepp som knappast kan ges en klar definition, eftersom ett jämställdhetsperspektiv i princip kan anläggas på alla mänskliga aktiviteter, såväl ekonomiska som icke-ekonomiska. Dessutom råder olika uppfattning om jämställdhet uppnått när kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter eller när kvinnor och män har uppnått samma ställning och inflytande.

I den nyligen publicerade *Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*, oftast benämnd *Kvinnomaktutredningen*, analyseras i första hand jämställdhet ur ett ekonomiskt perspektiv. Utredningen består av tretton volymer innehållande ett stort antal forskningsrapporter. Dess uppdrag var att ge en samlad bild av fördelningen av den ekonomiska makten och de ekonomiska resurserna mellan könen. Grovt sett kan man säga att denna fråga kan belysas utifrån två olika aspekter. Dels kvinnornas makt och inflytande över de ekonomiska resurserna inom familjen eller på individnivå, dels kvinnors ekonomiska makt ute i samhället, framförallt då i det privata näringslivet. Ekonomisk makt definieras här som bestäm-

manderätt över hur produktionsresurserna – kapital, arbetskraft och insatsvaror – skall användas inom ett företag. Vad gäller det senare dras en dyster slutsats i *Kvinnomaktutredningens* slutbetänkande (SOU 1998:6, s. 134): “Med en sådan definition av ekonomiska makthavare har kvinnor ingen ekonomisk makt. En VD av 229 i börsnoterade företag är kvinna och 3 procent av ledamöterna i de börsnoterade företagens styrelser är kvinnor”.¹ I slutbetänkandet visas också att kvinnor har betydligt större ekonomiskt inflytande i det privata näringslivet i USA och Storbritannien.²

Personligen tycker jag det är mycket beklagligt att svenska kvinnor i så liten utsträckning fått ökad makt i näringslivet. Syftet med denna artikel är därför att diskutera hur jämställdhet – i den snäva meningen en jämnare fördelning av den ekonomiska makten i näringslivet – skall kunna öka, och vad orsakerna kan vara till att framför allt USA men antagligen också flera andra utvecklade länder i detta avseende är mer jämställda än Sverige (Landby Eduards 1993).

Vid en jämförelse av vår tids komplexa och (ofta globalt) konkurrensutsatta näringsliv med näringslivet i tidigare skeden är det uppenbart att beslutspositioner i allt mindre utsträckning går i arv eller erhålls trots undermålig kompetens hos innehavarna. Här måste göras en distinktion mellan ägarmakt och ledningsmakt. Ägarmakt går ofta i arv, men i en konkurrensutsatt miljö är ägaren tvingad att utnyttja sin ägarmakt i första hand till att utse

kompetenta företagsledningar (Pelikan 1993; Meyerson 1994). I Sverige har rekryteringen till de högsta ekonomiska maktpositionerna nästan uteslutande skett från den manliga halvan av befolkningen och således har männen som grupp nästan hela denna ekonomiska makt.

Då och då ställs därför krav på att företagen skall tvingas kvotera in kvinnor på högre tjänster och i styrelserummen, vilket ses som det enda sättet att få män att ge ifrån sig en del av sin makt till kvinnorna. Detta låter för många bestickande, men då glömmar man bort att den ekonomiska makten bland män knappast är något som fördelas genom kvotering eller förlänas på annat sätt. Makt är något som enskilda individer skaffar sig genom kompetensuppbyggnad, nätverksbyggande och målmedvetet arbete. I själva verket pekar modern mikroekonomisk forskning på att en god förmåga att fördela den ekonomiska beslutsmakten till rätt individer är en av de viktigaste framgångsfaktorerna i ett företag (Carmichael 1989; Lazear 1998).

Jag argumenterar inte emot att faktorer som könsdiskriminering och "socialt kön [vilket] skapas och återskapas av kvinnor och män i en pågående process" (SOU 1998:6, s. 131) är viktiga delförklaringar till att män fortfarande har mer ekonomisk makt än kvinnor. Men dessa faktorer kan inte förklara att svenska kvinnor har mindre ekonomisk makt (i näringslivet) än kvinnor i USA och flera andra västliga industriländer.

Att skaffa och vidmakthålla ekonomisk makt kräver – förutom talang, kompetens och motivation – tid. Tillgången på tid i kombination med ekonomiska incitament spelar en central roll i denna framställning. God tillgång till tid, vilket är en förutsättning för att göra karriär och därigenom skaffa sig ekonomisk makt, avgörs i hög grad av det obetalda egenarbetets omfattning. Detta diskuteras i nästföljande avsnitt.

Därefter analyseras i tre avsnitt incitamenten för kvinnor att erövra ekonomisk makt, respektive vilka hinder som finns för att det skall växa fram en privat tjänstesektor i Sverige som ökar möjligheterna att kombinera karriär och familj. I det näst sista avsnittet utvärderas

de två närmast liggande vägarna till ökad jämställdhet i den mening som diskuteras här, nämligen en jämnare könsmässig fördelning av det omfattande hemarbetet och en större tjänstesektor. Artikeln avslutas med en kort sammanfattning och slutsatser.

Jag är väl medveten om att det ämne som avhandlas i denna artikel är kontroversiellt. Förhoppningsvis kan resonemangen stimulera till en fruktbar diskussion om vilka medel som är mest effektiva för att uppnå målet om ökad kvinnlig makt i näringslivet. För att det skall bli så givande som möjligt är det av största vikt att diskussionen handlar om denna sakfråga och inte utmynnar i spekulationer om en "dold dagordning", exempelvis att det egentliga syftet med att förbättra betingelserna för den hushållsnära tjänstesektorn kan vara att män vill ha mer fritid eller att det finns en underliggande bedömning av kvinnors kompetens och målmedvetenhet i förhållande till männen.³

Det obetalda arbetets omfattning och könsfördelning

Under efterkrigstiden utrustades de svenska hemmen med en lång rad arbetsbesparande maskiner såsom dammsugare, kyl och frys, matberedare och tvätt- och diskmaskiner. Naturligtvis innebär de att hushållsarbetet underlättas i stor utsträckning. Det räcker med att tänka tillbaka på hur arbetsamt och tidskrävande det var att tvätta förr i tiden och innan kylskåpen fanns tvingades man, d.v.s. i praktiken husmödrarna, att handla mjölk och andra färskvaror varje dag. Under de senaste decennierna har också halvfabrikat av livsmedel blivit vanliga och till och med färdiglagad mat som kan värmas i mikrovågsugn börjar nu att säljas till rimliga priser i Sverige.

Denna "mekanisering" av hushållen har fått många att tro att hushållsarbetet inte längre är särskilt tidskrävande. Om det stämmer med verkligheten blir det både naturligt och rationellt att alla vuxna och arbetsföra hushållsmedlemmar arbetar utanför hemmet.

I Sverige är mekaniseringen av hushållsarbetet i allt väsentligt ett efterkrigstidsfeno-

men. I USA kom dammsugaren, kylskåpet och andra arbetsbesparande maskiner långt tidigare, redan på 1920-talet. Walker (1969) har studerat hur mycket tid som amerikanska hemmafruar lade ner på hushållsarbete per dag från mitten av 1920-talet till slutet av 1960-talet. Det visade sig att antalet timmar per dag (sju dagar i veckan) i stort sett inte förändrades under denna period: de var i genomsnitt 6,1 timmar 1926–27 och 6,2 timmar 1967–68. Enligt en annan studie (Vanek 1974) ökade veckoarbetstiden i hemmet för hemmafruar från i genomsnitt 52 timmar 1924 till 55 timmar på 1960-talet. Anita Nyberg (1989) har studerat motsvarande utveckling i Sverige och hon konstaterar bl.a. (s. 141):

Hustruns hushållsarbetstid uppgick till 54 timmar per vecka på 1930-talet [i jordbrukarhushåll]. Mannens och hustruns sammanlagda hushållsarbetstid på 1980-talet var 57 timmar. Totalt har således inte hushållsarbetstiden minskat. Däremot har det skett en omfördelning mellan

olika arbetsuppgifter från matlagning, disk och sömnad till tvätt, inköp, hämta och lämna barn och vård av barn (t.ex. matade, badade, bytte blöjor). Den tid småbrukarhustrur på 1930-talet ägnade åt att bära ved, vatten och slask har idag bytts ut mot att bära matkassar. Inköpen kräver emellertid mer tid än arbetet med ved, vatten och slask.

Anledningen till att den tid som används till hushållsarbete inte minskar är att det finns en motkraft till den tidsbesparing som hushållsmaskinerna erbjuder. I takt med ökad standard, högre krav på livskvalitet och ökad produktivitet i hushållsarbetet, så har människor kommit att kräva bättre tillagad mat, renare kläder, bättre barnomsorg, större engagemang i barnens utbildning, större bostadsyta och ett mer välstättat hem. Dessa krafter har varit så starka att hushållsarbetets omfattning förblev oförändrad i USA och Sverige under denna tid.

Nybergs resultat bekräftas av SCB:s tidsanvändningsundersökning genomförd 1990/91. I

Tabell 1 *Tidsåtgång för förvärvs- och hemarbete för män och kvinnor i Sverige 1990/1991, några representativa kategorier och i genomsnitt, timmar per vecka.*

Ålder, kategori	Män			Kvinnor		
	Förv.arb	Hemarb.	Totalt	Förv.arb	Hemarb.	Totalt
25–44 år, ensamst. utan barn	39:11	15:39	54:50	34:44	19:58	55:42
25–44 år, gifta/sambo med barn 0–7 år	44:39	25:53	70:32	19:05	49:43	68:48
25–44 år, gifta/sambo med barn 7–18 år	46:53	20:00	66:53	32:52	33:00	65:52
45–64 år, ensamst. utan barn	33:40	20:05	53:45	29:56	27:27	57:23
20–64 år, samtliga	41:06	20:09	61:15	27:16	33:17	60:33

Anm: *Tiden för förvärsarbete inkluderar tidsåtgång för resor till och från arbetet.*

Källa: Rydenstam (1992) och SCB (1992).

Tabell 1 redovisas några uppgifter från undersökningen. Vi kan där se att hemarbetet för kvinnor i genomsnitt är drygt 33 timmar per vecka och för män 20 timmar. I familjer med småbarn arbetar kvinnan nästan 50 timmar per vecka i hemmet och mannen 26. Således är hemarbetets totala omfattning i hushåll med två vuxna ungefär 53 timmar i genomsnitt och i familjer med småbarn drygt 75 timmar.

Även *Tjänstebeskattningsutredningen* (SOU 1997:17) bekräftar bilden att det obetalda egenarbetet är omfattande. För 1993 beräknar utredningen det beskattade marknadsarbetet till 5,9 miljarder timmar, och det obetalda egenarbetet till 7,0 miljarder timmar. Till detta kan läggas en svart sektor med obeskattat arbete på drygt 0,5 miljarder timmar. Således tyder dessa undersökningar på att det obeskattade, i regel hushållsrelaterade, arbetet än idag är mycket omfattande och i själva verket fortfarande utgör mer än hälften av allt arbete som utförs i samhället.

Ur Tabell 1 framgår också omfattningen av förvärvsarbetet. När vi summerar förvärvsarbete och egenarbete ser vi att den genomsnittliga totala arbetstiden är drygt 60 timmar per vecka eller 3 100 timmar per år. Småbarnsföräldrar har en genomsnittlig total arbetstid på ungefär 70 timmar per vecka eller 3 600 timmar per år.⁴

Den tid det tar att sköta ett hushåll motsvarar således ett heltidsjobb eller mer. I början av 1960-talet var det vanligt med hemmafruar, d.v.s. mannen stod för förvärvsarbetet och kvinnan för den övervägande delen av hushållsarbetet. Som framgår av det presenterade siffermaterialet fanns det arbetsuppgifter gott och väl motsvarande en heltidstjänst. Detta var naturligtvis ett synnerligen ojämnt samhälle där kvinnor med mycket få undantag var utestängda från de karriärmöjligheter som stod öppna för män.

Sedan början av 1960-talet har den könsmässiga strukturen på arbetsmarknaden förändrats i grunden. Kvinnor och män har i dag ungefär lika hög förvärvsfrekvens. Likaså har män ökat sitt hushållsarbete och kvinnor minskat sitt under senare år, även om kvinnorna fortfarande utför merparten (Flood och Gråsjö 1997).

Rydenstam (1992) visar att tidsfördelningen mellan kvinnor och män innan barnen anländer är relativt jämn. I regel arbetar båda heltid utanför hemmet och skillnaderna i den tid de använder till hemarbete är tämligen små. De avgörande skillnaderna i tidsanvändning uppstår när barnen föds. Då minskar kvinnorna sitt marknadsarbete kraftigt och jobbar i normalfallet deltid under ett antal år. Detta framgår även tydligt av Ahrne och Romans (1997) intervjustudie och Flood och Gråsjös (1997) studie. I Tabell 2 återges kvinnornas uppfattning om hur jämställt (i meningen hur hemarbetet delas mellan parterna) deras förhållande är. Unga utan barn är mest jämställda. Det är också en stor skillnad mellan unga och äldre utan barn, vilket tyder på att jämställdheten vad gäller hemarbetet är högre i den yngre generationen.⁵ Vi ser också att jämställdheten minskar kraftigt när familjen får barn. Den minskar ytterligare i familjer med skolbarn, trots att det är belagt att hemarbetet krymper i omfattning när barnen börjar skolan. Varför ökar då inte jämställdheten igen när det blir möjligt att dra

Tabell 2 *Kvinnors uppfattning om fördelningen av hushållsarbetet i olika familjestadier (svar i procent).*

	Jämställd	Semijämställd	Konventionell	Patriarkal	Summa
Unga utan barn	32	40	21	7	100
Småbarn	13	25	39	23	100
Skolbarn	7	19	41	33	100
Äldre utan barn	11	22	36	31	100

Källa: Ahrne och Roman (1997).

ner hemarbetet i takt med att barnen blir större? En plausibel förklaring kan vara att kvinnorna efter hand kommer att utveckla "komparativa fördelar" i hemarbetet och männen i yrkeslivet i takt med att de gör karriär, och det blir över tiden allt mer (ekonomiskt) rationellt för hushållet att kvinnan tar hand om en större del av hemarbetet (Becker 1991).⁶ En huvudfråga blir om samhällets belönings-system/incitament, i hög grad skapade i den politiska sfären, förstärker eller motverkar en sådan könsuppdelad specialisering inom hushållet.

Incitamenten för kvinnor att erövra ekonomisk makt

Utgångsläget är att kvinnor i stort sett saknar ekonomisk makt, vilket innebär att det finns få kvinnliga förebilder och att de trösklar som skall forceras ofta är höga.⁷ Därmed blir behovet av kraftfulla incitament viktigt. Kvinno-maktutredningen visar medvetenhet om att detta är centralt. Exempelvis skriver utredningen om förhållandena under mellankrigstiden (s. 24) att "[e]n kvinnlig folkskollärares lön var t.ex. betydligt högre än genomsnittslönen för manliga tjänstemän i industrin och ungefär dubbelt så hög som den genomsnittliga manliga industriarbetarlönen. De ekonomiska incitamenten för kvinnor att bryta mot rådande könsordning var således starka." Samma resonemang anförs vad gäller kvinnliga tandläkare och läkare. I detta sammanhang betonas också att möjligheterna till avlastning i hushållsarbetet var stora.

Sverige har numera antagligen de minsta löneskillnaderna bland alla industriländer (Björklund och Freeman 1997; Davis 1992). En liten lönespridning minskar naturligtvis avkastningen på att bryta traditionella köns-mönster. Effekten förstärks av de marginaleffekter som uppkommer genom skatte- och bidragssystemen. Som visats i flera rapporter förekommer fortfarande marginaleffekter på över 100 procent, se t.ex. ESO-rapporten *Lönar sig arbete?* (Ds 1997:73).

I stort sett hela sysselsättningsökningen netto sedan 1960 utgörs av ett ökat antal kvin-

nor anställda i kommuner och landsting (Davis och Henrekson 1999: kap. 10). Dessa verksamheter har i regel varit lokala monopol, d.v.s. de har inte varit utsatta för konkurrens. Inte minst detta förhållande har gjort att offentlig sektor kunnat erbjuda arbetsvillkor vilka gjort det förhållandevis enkelt att kombinera yrkesverksamheten med ett stort ansvar för hemarbetet. Såväl särbeskattningen som det faktum att många subventioner knyts till att man deltar i arbetskraften (Lindbeck 1982; Bergstrom och Blomqvist 1996) skapar starka ekonomiska drivkrafter att förvärvsarbeta. Poängen här är att starka jämlikhetsambitioner av det slag som beskrivits får den negativa bieffekten att incitamenten för kvinnor att bryta traditionella mönster och göra karriär blir svaga. Kostnaderna i form av att ge sig in på manligt dominerade områden där kvinnliga förebilder saknas, ökad tidsbrist, uppslitande konflikter med mannen (Ahrne och Roman 1997) blir då ofta större än intäkterna i form av högre lön, vilken både kan ses som ett mål i sig och som ett medel att minska de icke-monetära kostnaderna.

Det är också fortfarande så att män har högre löner än kvinnor. Det finns dock forskning som visar (Meyerson och Petersen 1997a och 1997b) att detta inte beror på diskriminering i meningen att kvinnor har lägre lön än män när de innehar samma befattning och arbetar för samma arbetsgivare. I stället har män i genomsnitt högre lön därför att de i mycket större utsträckning innehar högre och mer värlödade befattningar. Men den som jobbar deltid kommer sällan ifråga för högre befattningar. Som Meyerson och Petersen (1997a) visar är det bland gruppen heltidsanställda som arbetsgivarna rekryterar till toppbefattningar. De visar likaså att skillnaden i befattningsnivå mellan jämförbara kvinnor och män under 35 år är små, men att den ökar med ålder och ökat familjeansvar. Forskning av Sundström (1991) och Albrecht m.fl. (1997) visar också att en god karriärutveckling förutsätter kontinuitet i arbetslivet. Den eftersläpning som uppstår för kvinnor under småbarnsperioden och genom att kvinnor även därefter utför en större del av det oavlö-

nade arbetet, leder till att kvinnornas karriärutveckling blir lidande.

Vi kan således slå fast fyra viktiga saker inför den fortsatta analysen: (i) den totala arbetstiden, särskilt i hushåll med två vuxna som båda arbetar på marknaden, är mycket omfattande; (ii) efter att barnen fötts ökar kvinnorna sin andel av ett större totalt hemarbete (och även männen ökar sitt hemarbete); (iii) en god karriärutveckling förutsätter i regel heltidsarbete och så hög kontinuitet som möjligt i förvärsarbetet; (iv) de ekonomiska incitamenten för kvinnor att bryta traditionella könsmönster är svaga.

Är vi då på väg att lösa problemet med den höga arbetsbelastningen på grund av det omfattande egenarbetet? Nej, troligen inte. Det är i stället lätt att hitta exempel på hur viktiga arbetsuppgifter alltmer läggs över på den enskilde i form av obetalt egenarbete: var och en kör sina sopor till gemensamma stationer, ökande egeninsatser krävs på dagis, i åldringsvården och i skolan, fritidsverksamheten bantas, kommunala bostadsbolag går ut med erbjudande om sänkt hyra i utbyte mot att hyresgästerna tar över underhåll och förvaltning, detaljhandeln sänker sin servicenivå, byggföretagen slutar att aktivt bearbeta marknaden för reparationer och utbyggnad av småhus på grund av små möjligheter att konkurrera med egenarbetet och den svarta marknaden, hanteringen av hushållens ekonomi kräver alltmer tid o.s.v.

Överföringen av arbetsuppgifter till obetalt egenarbete på detta sätt minskar den enskildes möjligheter att utvecklas och öka kompetensen i det egna yrket. Självklart är det många som tycker att detta är av godo; de anser det helt enkelt inte önskvärt att vissa arbetsuppgifter professionaliseras. Däremot är det en annan sak om det är rationella privatekonomiska överväganden som leder till att exempelvis deltidsarbete blir mer lönsamt än heltidsarbete och därigenom indirekt minskar incitamenten för kvinnor att arbeta för att få ökad ekonomisk makt. Att det i hög grad fungerar just så konkluderar även *Kvinnomaktutredningen* (s. 72):

Ekonomisk rationalitet, mäns större ekonomiska maktresurser och kulturella föreställningar där

manligt kön är en maktresurs verkar således alla i samma riktning, nämligen mot att kvinnor tar huvudansvaret för det oavlönade hushållsarbetet. ... Ekonomiska incitament för honom att utföra hushållsarbete saknas eller är negativa. Kvinnor som försöker förändra arbetsdelningen i hushållen kämpar i "ekonomisk motvind".

Professionaliseringen av den hushållsnära tjänstesektorn och kvinnors förvärsarbete

Det omfattande obetalda egenarbetet visar onekligen att det finns gott om arbetsuppgifter; så vad förhindrar då en kraftfull framväxt av nya jobb i tjänstesektorn i Sverige? En avgörande skillnad mellan varu- och tjänsteproduktion är att om en konsument vill konsumera en vara, t.ex. en bil eller en mobiltelefon, är det knappast ett realistiskt alternativ att tillverka varan själv. När det gäller tjänster är det ofta annorlunda. I många fall kan den potentielle köparen istället för att köpa tjänsten välja att producera den själv, om än ofta med lägre produktivitet och kvalitet än vad den professionelle tjänsteproducenten skulle åstadkomma.⁸ För exempelvis en högteknologisk produkt innebär ett mycket högt pris att många helt avstår från att konsumera varan. Detta behöver inte bli fallet med ett stort antal tjänster – ett mycket högt pris kan då bara innebära att produktionen utförs av konsumenten själv ("gör-det-själv") istället för av en professionell producent.

Kostnaden för en tjänst är främst arbetskostnaden. Av kostnaden för en tjänst inklusive moms utgörs i normalfallet mellan 63 och 75 procent av skatter och sociala avgifter. Detta gör att producenten måste ta ut ett mycket högt pris för tjänsten för att kunna få en lön som går att leva på. Därmed blir tjänsten så dyr att "gör-det-själv" i många fall blir billigare. Man kan visa att den professionella tjänsteproducenten i Sverige i regel måste vara 300-400 procent bättre än "gör-det-själv" för att det skall löna sig att köpa tjänsten på marknaden. I USA räcker det med att den professionelle är 40-90 procent bättre (beroende på inkomst). Förutsättningarna för specialisering och framväxt av en modern, sofistike-

rad tjänstesektor blir därmed betydligt större. Se Henrekson (1998) för detaljerade kalkyler.

De olika betingelserna för tjänstesektorns framväxt i USA och Sverige har också lett till stora skillnader. Sedan 1970 har sysselsättningen i privat tjänstesektor i USA mer än fördubblats, medan den bara ökat med cirka 20 procent i Sverige. Tillväxten i hushållsnära tjänster som detaljhandel, restaurang och reparationstjänster har varit särskilt snabb i USA, medan sysselsättningen i dessa verksamheter legat stilla eller sjunkit något i Sverige. Det är heller inte fråga om en ökning av antalet lågt betalda arbeten i andra människors hem i USA; endast 0,8 procent av den amerikanska sysselsättningen utgörs av betalt hushållsarbete och antalet människor som är sysselsatta med detta har halverats sedan 1970 (se Henrekson 1998 och SOU 1997:17). Den snabba tillväxten i den hushållsnära tjänstesektorn i USA avser således tjänsteproduktion utanför hemmet, vilket gör att hänvisningen till pigjobb blir irrelevant. Likaså blir Anne-Marie Pålssons analys missvisande, eftersom hon per definition antar att det är fråga om tjänster utförda i andra människors hem (Pålsson 1997).

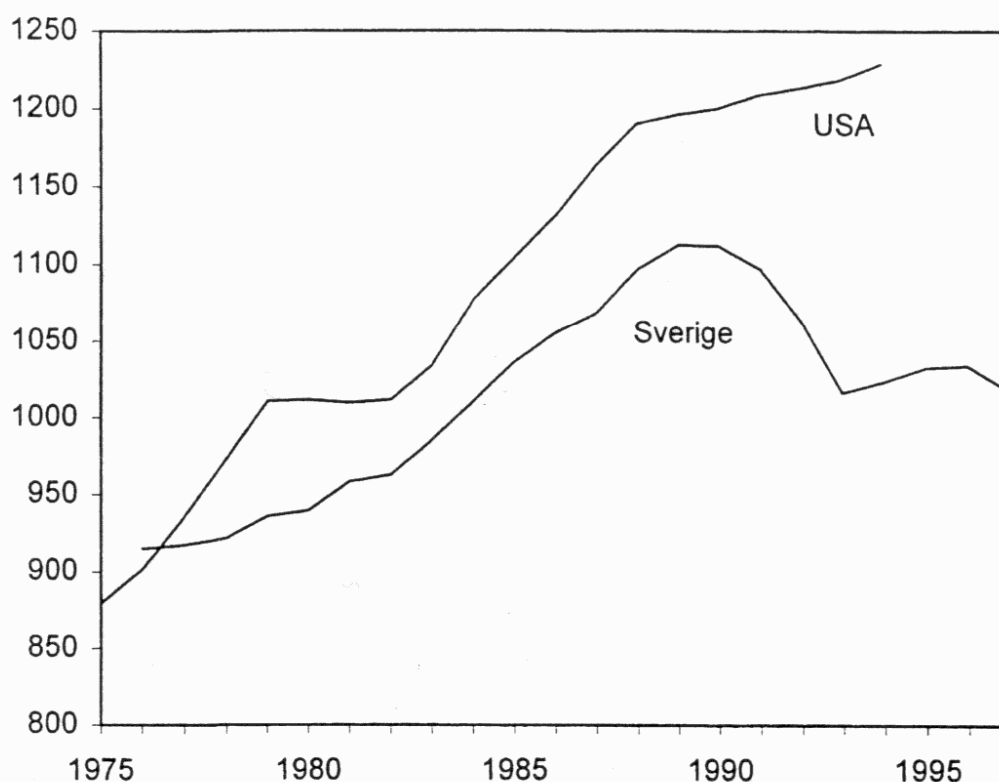
Som visas av Jonung och Persson (1993) så var den kvinnliga förvärvsfrekvensen i Sverige den högsta i världen i slutet av 1980-talet. Däremot var frånvaron från arbetet stor och den genomsnittliga arbetstiden bland de närvarande låg, vilket fick till följd att såväl amerikanska som finska kvinnor hade en högre genomsnittlig närvaro på arbetsmarknaden (genomsnittligt antal arbetade timmar per kvinna i yrkesaktiv ålder) än svenska kvinnor. Sedan 1989 har den genomsnittliga veckoarbetstiden för svenska kvinnor i yrkesaktiv ålder (16–64 år) sjunkit med 1,4 timmar.⁹

Blau (1998) visar att utvecklingen varit den motsatta för amerikanska kvinnor. De tidsanvändningsstudier hon redovisar avser perioden 1978 till 1988. Under denna period ökade amerikanska kvinnor i genomsnitt sin veckoarbetstid på marknaden med sex timmar (från 20 till 26 timmar), medan hushållsarbetet under samma tid minskade med fem timmar, d.v.s. den totala veckoarbetstiden ökade med

1 timma. Denna utveckling har fortsatt: från 1990 till 1997 ökade sysselsättningsfrekvensen (i åldern 15–64 år) för amerikanska kvinnor från 64,0 till 67,1 procent och mellan 1988 och 1994 ökade den genomsnittliga veckoarbetstiden med ytterligare en timma.¹⁰ Som framgår av Figur 1 ökade den genomsnittliga arbetstiden för amerikanska kvinnor i yrkesaktiv ålder med 40 procent mellan 1975 och 1994. Mätt på detta sätt passerade den kvinnliga sysselsättningen i USA nivån i Sverige redan under 1970-talet och 1994 var vad man kan kalla den arbetstidsjusterade kvinnliga sysselsättningsnivån 20 procent högre i USA än i Sverige (se även Jonung & Persson 1993). Denna stora skillnad hade knappast uppstått, om inte den hushållsrelaterade tjänstesektorn professionaliserats snabbare i USA än i Sverige. Det är dock inte bara i USA som kvinnors närvaro på arbetsmarknaden är högre än i Sverige. I Tabell 3 redovisas kvinnlig arbetstid och sysselsättning för ett antal länder (ländervalet har styrts av datatillgång). Vi kan där se att svenska kvinnor år 1994 hade den högsta sysselsättningsfrekvensen, men USA och Danmark hade en sysselsättningsfrekvens som närmade sig den svenska (vilken sjönk mellan 1994 och 1997). De svenska kvinnornas genomsnittliga arbetstid var dock förhållandevis låg, vilket resulterade i att den arbetstidsjusterade sysselsättningsfrekvensen var högre för kvinnor i fyra andra länder: USA, Danmark, Japan och Portugal. Av dessa länder har endast Danmark en stor offentlig sektor. Den arbetstidsjusterade sysselsättningsfrekvensen kan tolkas som ett mått på kvinnors sammantagna närvaro i marknadssektorn. Det finns starka skäl att tro att en hög sammantagen närvaro bland kvinnor i marknadssektorn är en viktig förutsättning för att kvinnor som grupp skall kunna flytta fram sina maktpositioner i näringslivet.

Således ger en jämförelse mellan Sverige och andra länder år 1994 och med USA över tiden inte heller något stöd för den ibland framförda tesen (se t.ex. Nyberg 1998) att höga skatter och en stor offentlig sektor är en avgörande faktor bakom en hög kvinnlig närvaro i marknadssektorn. En hög, och i fallet

Figur 1 Genomsnittlig årsarbetstid hos kvinnor i yrkesaktiv ålder i USA (1975–94) och Sverige (1976–97).

Anm: Genomsnittlig årsarbetstid för Sverige har beräknats som det totala antalet arbetade timmar bland kvinnor dividerat med antalet kvinnor i åldern 16–64 år. Den genomsnittliga årsarbetstiden i USA avser genomsnittlig årsarbetstid för alla kvinnor i åldern 18–64 år. Studenters arbetstid har satts till noll, vilket gör att siffran blir för låg. Detta motverkar effekten av att den svenska tidsserien inkluderar 16–17-åringar. Den genomsnittliga arbetstiden bland icke-studerande sysselsatta kvinnor i USA som arbetade minst fyra timmar i veckan var 1994 1776 timmar, d.v.s. ungefär motsvarande en svensk heltid. Valet av tidsperioder har styrts av datatillgång.

Källa: AKU och egna kalkyler baserade på *Annual Demographic Files of the (March) Current Population Survey*, se vidare Davis & Henrekson (1999).

USA t.o.m. betydligt högre, kvinnlig närvaro i marknadssektorn, förekommer också i länder med låga skatter och en liten offentlig sektor.

Konsekvenser av utvecklingshinder för den hushållsnära tjänstesektorn

Amerikanska kvinnor har heller inte mindre fritid än svenska kvinnor (Jonung och Persson 1993) och deras större utrymme för marknadsarbete beror inte på att amerikanska män gör mer hushållsarbete än svenska män. Juster och Stafford (1991) visar att svenska män (i

början av 1980-talet) arbetade fyra timmar mer per vecka i hemmet än amerikanska män. Som Flood och Gråsjö (1997) respektive Blau (1998) visar har både svenska och amerikanska män fortsatt att öka sitt hushållsarbete (ungefärligen lika mycket). De amerikanska kvinnornas ökade möjligheter till marknadsarbete utan att detta leder till mindre fritid jämfört med svenska kvinnor beror således inte på att de amerikanska männen är mer jämställda. En mer närliggande förklaring är att en stor hushållsnära tjänstesektor vuxit fram i USA under det senaste kvartsseklet och

Tabell 3 *Arbetade timmar per vecka, sysselsättningsfrekvens och arbetstidsjusterad sysselsättningsfrekvens för kvinnor i ett antal OECD-länder 1994*

Land	Arbetade timmar per vecka	Sysselsättningsfrekvens	Arbetstidsjusterad sysselsättningsfrekvens
USA	35,8	66,1	61,5
Danmark	31,3	67,1	55,0
Japan	37,1	56,5	54,5
Portugal	37,7	54,1	53,0
Sverige	27,6	70,6	50,7
Tyskland	33,4	54,9	47,7
Storbritannien	29,5	62,1	47,6
Frankrike	34,9	50,7	46,0
Luxemburg	34,4	44,9	40,2
Belgien	31,9	44,8	37,2
Grekland	37,6	37,1	36,3
Irland	32,8	39,9	34,0
Italien	34,4	35,6	31,8
Nederländerna	22,9	52,7	31,4
Spanien	34,7	31,0	28,0

Anm: *Arbetade timmar/vecka = genomsnittlig veckoarbetstid för kvinnor i sysselsättning; Sysselsättningsfrekv. = total kvinnlig sysselsättning som andel av befolkningen i åldern 15–64; Arbetstidsjust. sysselsättningsfrekv. = arbetade timmar per vecka \times (52/2 000) \times sysselsättningsfrekv.*
 Källa: Arbetade timmar per vecka: "Labor Force Survey Results 1994 (EU) och några länders arbetskraftsundersökningar" cit. efter www.arbetsstid.gov.se. Sysselsättningsfrekvens: *OECD Employment Outlook*, juni 1998. För USA, se Figur 2.

att denna avlastar de amerikanska hushållens hemarbete.

Vad får det för konsekvenser att avvisa en ökad specialisering inom tjänstesektorn? En första konsekvens är att alltför många arbetsuppgifter inte kan utföras via reguljär sysselsättning, vilket allvarligt försvårar möjligheterna att återgå till full sysselsättning.¹¹ Ju fler människor som står utanför arbetsmarknaden, desto högre måste skatten på arbete vara för att finansiera deras försörjning. Därmed försvåras ytterligare framväxten av en tjänstesektor. En andra, ofta förbisedd, konsekvens är att de som i dag har jobb får mindre möjligheter till ökad specialisering och förkovran i sina ordinarie jobb, eftersom tiden inte räcker till för detta när allt fler arbetsuppgifter läggs över på familjen eller när vi i Sverige misslyckas att utveckla ett tjänstesamhälle i samma grad som andra utvecklade länder. Därmed försämras näringslivsklimatet även i den varuproducerande sektorn. Och sist, men inte minst, i den mån egenarbetet tenderar att fördelas ojämnt mellan kvinnor och män så blir kvinnorna och jämställdheten lidande.

Kombinationen av stora hinder för ytterligare arbetsspecialisering i tjänstesektorn, en snabb produktivitetstillväxt i varuproduktionen och neddragningar i offentlig sektor på grund av finansieringsproblem medför att arbetstidsförkortning, ur den enskildes perspektiv, lätt uppfattas som ett bra alternativ. Man hinner helt enkelt inte med sitt liv och ser ingen annan utväg än att via sin fackliga organisation eller sina politiska representanter kräva kortare arbetstid. Dessutom innebär den höga (marginal)skatten på arbete i kombination med inkomstberoende bidrag och avgifter att den privatekonomiska kostnaden för detta är liten.¹² Det kan vara intressant att notera att även Anna Hedborg och Rudolf Meidner i sitt stora arbete *Folkhemsmodellen* (1984, s. 219) var väl medvetna om detta när de analyserade den svenska modellen:

Högre skattekvot [medför att] egenproduktion, särskilt på marginalen blir allt lönsammare. ... Här ligger en stark ekonomisk drivkraft till förkortad arbetstid.¹³

För att motverka denna effekt föreslog de ett grundavdrag som ökade med mängden arbetad tid på marknaden.

Vägar till ökad jämställdhet

Den lösning på problemet med det omfattande hemarbetet som ofta har förordats från officiellt håll inriktar sig på att det bör delas mer lika mellan makarna. Exempelvis skrev den dåvarande regeringen i proposition 1987/88:105 (s. 3):

Jämställdhet innebär ... att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden av livet. I detta ligger bl.a. att var och en har ett arbete som ger en sådan lön att man kan svara för sin egen försörjning, att kvinnor och män delar ansvaret för barn och hemarbete och att båda könen engagerar sig lika mycket i politiska, fackliga och andra gemensamma angelägenheter i arbete och samhälle. Ett jämställt samhälle är ett samhälle där den sneda arbets- och maktfördelningen mellan könen är upphävd och där det alltså finns en praktiskt taget jämn könsfördelning inom alla samhällsområden.

Kvinnomaktutredningen måste också anses ligga nära ett sådant synsätt. Men som vi kunnat konstatera ovan är hemarbetet, så som samhället idag är organiserat, alltför omfattande för att en likadelning mellan makarna skall erbjuda en fullt tillfredsställande lösning. När makarna låser dörren och går hemifrån finns en mängd arbetsuppgifter som inte längre kan utföras på kontorstid så som fallet är i en ekonomi där den ena parten inte förvärsarbetar. Makarna är därför hänvisade till att göra detta arbete på kvällar och helger. Att dela det omfattande hemarbetet lika innebär i praktiken, om inte det totala antalet arbetade timmar skall öka ytterligare, att varken kvinnan eller mannen i en småbarnsfamilj kan arbeta heltid. Detta leder i så fall till, om man skall tro de forskningsresultat som redovisats ovan, att ingen av parterna kommer att kunna göra karriär och erövra någon nämnvärd ekonomisk makt.

Vissa (se t.ex. Blomqvist 1998) har hävdats att barn- och äldreomsorg är det helt centrala. Om dessa områden sköts väl av offentlig sektor, finns inte så stora effektivitetsvinster i förbättrade betingelser för den övriga hushållsnära tjänsteproduktionen, eftersom denna sägs vara av marginell betydelse. Detta bygger på en missuppfattning. När man har omsorg om barnen själv innebär inte detta att man ägnar sig åt barnen hela tiden. Barnen finns där, men man utför en mängd andra arbetsuppgifter samtidigt. Att det fungerar så syns också i statistiken; av de 75 timmarna hemarbete bland småbarnsföräldrar i Tabell 1 så avser endast 27 av dessa (19 för kvinnan och 8 för mannen) omsorg om egna barn (SCB 1992).

Nyberg (1998) menar att konkurrensen och tempot i arbetslivet skulle sjunka med ökad jämställdhet i hemarbetet. Därför skulle det vara möjligt att kombinera en likadelning av hemarbetet med en god karriärutveckling, under förutsättning att de allra flesta gör på det sättet. Ett sådant synsätt bortser dock ifrån att den alltmer intensifierade globala konkurrensen i näringslivet leder till att arbetsvillkoren på de högre positionerna i allt större grad bestäms utanför landets gränser.

För att möjliggöra ökat kvinnligt engagemang på den reguljära arbetsmarknaden och i förlängningen en ökad ekonomisk kvinnomakt i samhället behöver därför, enligt min analys, det obetalda egenarbetets omfattning minska. Det framstår som paradoxalt att det i ett land som Sverige, med starka preferenser för kvinnligt förvärsarbete, i breda kretsar finns en motvilja mot framväxten av en tjänstesektor som handhar de arbetsuppgifter som tidigare utförts som obetalt och obeskattat egenarbete av hemmavarande kvinnor. Enligt analysen i denna uppsats är utvecklingen av en professionell sektor där hushållsnära tjänster produceras en jämställdhetsfråga, särskilt om det anses viktigt att kvinnors ekonomiska makt och inflytande ökar. Självklart behöver inte detta betyda att målet är att det obetalda egenarbetet skall minimeras vare sig för kvinnor eller män. En del av hushållsarbetet uppfattas naturligtvis inte som arbete utan som en integrerad del av familjens liv och det

ger stor tillfredsställelse att utföra detta arbete.¹⁴

Framväxten av en sektor för hushållsrelaterade tjänster förutsätter, enligt min bedömning, en generell sänkning av skatten på arbete. Selektiva åtgärder riskerar att rycka undan förutsättningarna för en professionell entreprenöriell produktutveckling på tjänsteområdet, eftersom nya produkter och mer effektiva organisationsformer lätt kan få en konkurrensnackdel när lättnader införs för idag kända och identifierbara verksamheter. Dessutom visar erfarenheten att selektiva åtgärder sällan är långsiktigt stabila, vilket har en avskräckande effekt på potentiella entreprenörer/företag. Här skiljer jag mig från bland annat Anne-Marie Pålsson (1997) som förespråkar full avdragsrätt inklusive överföring av förmånsvärdet av de sociala avgifterna för arbete i andra människors hem.

I en professionell tjänstesektor finns betydligt större förutsättningar för hög produktivitet än vid en kraftfull ökning av det betalda arbetet i andra människors hem. Med en hög produktivitet kan också tjänstesektorn bära de skatteklara som trots allt blir oundvikliga även om skatten på arbete sänks. En hög produktivitet innebär också att den totala arbetstiden både kan fördelas jämnare mellan individer och förhoppningsvis minska en del i genomsnitt.

Det finns dock mycket som tyder på att småbarnsföräldrar har särskilt stora behov av hjälp. Inte minst beror detta på att småbarnskraftigt minskar möjligheterna till flexibilitet vad gäller arbetstidens förläggning.¹⁵ En lösning på detta problem skulle kunna vara att ändra skattelagstiftningen så att au-pairjobb blev lagligt i Sverige utan att såväl naturaförmåner som kontantersättning belastas med full inkomstskatt och sociala avgifter, vilket idag är fallet.¹⁶ En annan möjlighet kan vara att just i detta fall tillåta full avdragsrätt inklusive överföring av förmånsvärdet av de sociala avgifterna för arbete i andra människors hem.

Avslutning

I denna artikel har jag analyserat en viktig aspekt av jämställdhet, nämligen hur makten i näringslivet fördelas mellan kvinnor och män.

Huvudsyftet har varit att försöka hitta förklaringar till varför svenska kvinnor som grupp i denna mening förefaller vara mindre jämställda än kvinnor i USA, Storbritannien och flera andra rika industriländer.

Kvinnor har numera praktiskt taget lika hög förvärvsfrekvens som män och de utbildar sig sedan en tid tillbaka till och med mer än männen. Det råder inget tvivel om att jämställdheten mellan kvinnor och män nått långt i Sverige på flera centrala områden: en överväldigande majoritet av kvinnorna har numera eget arbete, egna inkomster och inte minst tack vare de utbyggda sociala skyddsnäten är knappast någon kvinna längre tvingad att stanna i ett otillfredsställande förhållande av rent ekonomiska skäl. Detta dokumenteras i *Kvinnomaktutredningen* på ett förtjänstfullt sätt.

Däremot har framstegen varit mycket små vad gäller en jämnare fördelning av den ekonomiska makten i näringslivet. En viktig förklaring till kvinnors svårigheter att vinna insteg på detta område kan vara att manliga normer och perspektiv varit och fortfarande är dominerande. Däremot kan detta knappast förklara varför kvinnor i Sverige inte erövat lika mycket ekonomisk makt som kvinnor i andra länder, där kvinnorna ofta är mindre jämställda i andra (ekonomiska) avseenden.

Jag har argumenterat för att skälet till detta måste sökas i specifikt svenska förhållanden. Vi har konstaterat att hemarbetet, trots hushållets mekanisering, förblivit mycket omfattande och dessutom att under senare år allt fler arbetsuppgifter lagts över på hushållen i form av obetalt egenarbete. Inte minst sker detta när den offentliga sektorn på grund av ett sviktande skatteunderlag tvingas sänka sin servicenivå.

Den höga skatten på arbete har ryckt undan förutsättningarna för en snabb tillväxt av framförallt den hushållsnära tjänstesektorn. Därmed frigörs inte heller den tid för ökat yrkesarbete och karriär som krävs för att kvinnor skall kunna flytta fram sina maktpositioner i näringslivet. De höga skatterna har också använts till att bygga upp en stor offentlig sektor där kvinnor erbjudits arbete på sådana villkor att det varit möjligt att kombinera

yrkesverksamhet med omfattande hemarbete. Jag har i denna artikel argumenterat för att detta med stor sannolikhet både har försvagat incitamenten till inbrytningar på manliga maktdomäner och minskat efterfrågan på hushållsrelaterade tjänster. I själva verket är det så att ju högre skatten på arbete är, desto lönsammare blir det obetalda hemarbetet.¹⁷

Ofta förordas att vägen till ökad jämställdhet (även i meningen jämnare fördelning av makten i näringslivet) är att hemarbetet fördelas lika mellan könen. För det första kan vi konstatera att hemarbetet är så pass omfattande att en likadelning mellan parterna, särskilt under småbarnsperioden, lätt får till följd att varken kvinnan eller mannen kan göra karriär och därmed få ekonomisk makt. För det andra har vi sett att det svenska skatte- och bidragssystemet inte uppmuntrar till en sådan lösning. Incitamenten för den ena parten, i praktiken kvinnan, att, särskilt efter att första barnet fötts, ta på sig en större del av hemarbetet är starka. För det tredje ligger ett stort godtycke i att den som råkar ha en nära anhörig som, i detta fall helt lagligt, tar hand om delar av hemarbetet erbjuder helt andra karriärmöjligheter än den som saknar tillgång till detta.

En ytterligare slutsats är att det troligen föreligger en genuin konflikt mellan jämställdhet i de två meningarna vi diskuterat.¹⁸ Den sammanpressade lönestrukturen, det höga skattetrycket och den kraftfulla utbyggnaden av sysselsättningen inom offentlig sektor på villkor som lättare kan kombineras med omfattande hemarbete har bidragit till jämställdhet i förvärvsdeltagande och löner (efter skatt). Samtidigt kan dessa faktorer mycket väl ha befäst männens ekonomiska maktställning i näringslivet.

NOTER

* Jag är tacksam för värdefulla synpunkter på ett tidigare utkast till denna artikel från Catharina Barkman, Stefan Engquist, Lennart Flood, Christina Jonung, Eugenia Kazamaki Ottersten, Eva Meyerson, Inga Persson, Katarina Richardson, Bo Rothstein, Johan Stennek och Per Thulin.

1. I skrivande stund (oktober 1998) finns det inget börsnoterat företag med en kvinnlig VD.
2. Denna artikel tar i första hand sin utgångspunkt i utredningens slutbetänkande SOU 1998:6.
3. Förhoppningsvis har tiden mognat sedan Åke Ortmark (1985) försökte hitta förklaringar till den flagranta bristen på kvinnor i näringslivet i Sverige. Han skriver i detta sammanhang (s. 163–164): "Under arbetet på denna bok diskuterade jag just detta [kombinationen karriär/hemarbete] problem med en mycket framgångsrik kvinna i karriären. Intressant nog måste detta intervjuobjekt beviljas anonymitetsskydd. Området är infekterat av politiska passioner." Öberg (1999) vittnar dock om att frågan om tjänster utförda i det egna hemmet fortfarande kan ha en betydande sprängkraft.
4. Dagens arbetslöshet har således ingenting med brist på arbetsuppgifter att göra.
5. Se dock Rothstein (1999) som menar att den bristande jämställdheten i hemarbetet uppstår när barnen kommer och att det mönster som då etableras i hög grad består efter att barnen blivit vuxna.
6. Se Henrekson (1993) för en analys av föräldraförsäringen ur denna synvinkel.
7. Här kan noteras att *Kvinnomaktutredningen* (s. 112) rapporterar att det är lättare för kvinnor att befordras till högre befattningar i organisationer med en större andel kvinnor på högre positioner.
8. Detta gäller naturligtvis inte tjänster där högt specialiserade kunskaper och kapitalutrustning krävs, exempelvis tandläkar- och läkartjänster.
9. SCB, Arbetskraftsundersökningarna, 1998. Minskningen avser perioden 1989–97.
10. OECD Employment Outlook, juli 1996 och 1998; Davis och Henrekson (1999). Andelen amerikanska kvinnor som arbetar deltid har minskat under 1990-talet. Sysselsättningsökningen bland amerikanska kvinnor har också varit mycket kraftig i det lite längre perspektivet. Sysselsättningsfrekvensen har ökat från 54,9 till 67,1 procent mellan 1979 och 1997. För svenska kvinnor (och män) har sysselsättningsandelen under samma period sjunkit.
11. Antalet människor i yrkesaktiv ålder som står utanför arbetsmarknaden är mycket stort. Socialstyrelsen (1997) beräknade att 1,65 miljoner människor, vilket motsvarar 29,7 procent av befolkningen i åldern 16–64 år, "har en långvarigt svag förankring i arbetslivet."
12. Med den retorik som tyvärr alltför ofta används mot förslag på sänkt skatt på vissa verksamheter skulle man på motsvarande sätt kunna säga att skattesystemet subventionerar det obetalda egenarbetet, eftersom skattesatsen då är noll.
13. Denna bok måste sägas vara det mest ambitiösa sentida försöket att på ett sammanhängande sätt presentera strukturen och logiken i den svenska modellen.
14. Gronau (1977) definierar hushållsarbete som det arbete i hemmet som man hellre vill att någon annan utför bara priset är tillräckligt lågt. Problemet med denna definition är att den implicit utgår ifrån att arbe-

te per definition är något obehagligt. Hawrylyshyn (1977) definierar istället hushållsarbete som den del av hemproduktionen som lika väl kunde produceras av en tredje person på marknaden utan att hushållsmedlemmarnas nytta minskar. Med en sådan definition är det fullt möjligt att visst hushållsarbete i sig ökar nyttan för utföraren.

15. Jonung och Persson (1993) visar att kvinnors faktiskt arbetade tid sjunker mycket kraftigt under småbarnsåren. Som vi tidigare konstaterat är ett starkt reducerat engagemang i yrkeslivet under ett antal år sällan förenligt med en god karriärutveckling, medan en god karriärutveckling är en förutsättning för att erhålla ekonomisk makt.
16. I detta sammanhang finns skäl att påminna om att det så sent som en bit in på 1970-talet förekom s.k. "barnflickspraktik" där arbete i familj under en kortare tid mot fickpengar var en förutsättning för att komma in på vissa utbildningar. Det förefaller som en betydande andel av dagens makthavare, vilka var småbarnsföräldrar på 1960-talet, utnyttjade denna möjlighet.
17. Se även Lena Edlunds doktorsavhandling (Edlund 1996) för en intressant teoretisk analys av detta förhållande. I sin teoretiska analys ligger hon nära de slutsatser som dras i denna artikel.
18. Samma slutsats dras av Inga Persson (1990: 243–244).

LITTERATUR

- Ahrne, Göran & Christine Roman (1997): *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. SOU 1997:139, Stockholm: Fritzes.
- Albrecht, James W., Edin, Per-Anders, Sundström, Marianne & Susan B. Vroman (1997): "Kvinnors och mäns löner – förvärvsavgrottens betydelse", Persson, Inga & Eskil Wadensjö (red.) *Kvinnors och mäns löner – varför så olika?* SOU 1997:136, Stockholm: Fritzes.
- Becker, Gary S. (1991): *A Treatise on the Family*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bergstrom, Ted & Sören Blomqvist (1996): "The Political Economy of Subsidized Day Care", *European Journal of Political Economy*, vol. 12, nr 3.
- Björklund, Anders & Richard B. Freeman (1997): "Generating Equality and Eliminating Poverty – The Swedish Way", Freeman, Richard B., Robert Topel & Birgitta Swedenborg (red.) *The Welfare State in Transition*, Chicago: University of Chicago Press.
- Blau, Francine D. (1998): "Trends in the Well-Being of American Women, 1970–1995", *Journal of Economic Literature*, vol. 36, nr 1.
- Blomqvist, Sören (1998): "Skatter och sysselsättning i tjänsektorn", *Nationalekonomiska Föreningens förhandlingar. Ekonomisk Debatt*, årg. 26, nr 7.
- Carmichael, H. Lorne (1989): "Self-Enforcing Contracts, Shirking and Life Cycle Incentives", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 3, nr 4.
- Davis, Steven J. (1992): "Cross-Country Patterns of Change in Relative Wages", *NBER Macroeconomics Annual*, vol. 7.
- Davis, Steven J. & Magnus Henrekson (1999): *Small Business, Entrepreneurship and Economic Performance. Sweden and the United States in a Comparative Perspective*, bokmanuskript.
- Ds 1997:73, *Lönar sig arbete? Rapport till ESO*, Stockholm: Finansdepartementet.
- Edlund, Lena (1996): *The Marriage Market: How Do You Compare?*, akad.avh., Nationalekonomiska institutet, Handelshögskolan i Stockholm.
- Flood, Lennart & Urban Gråsjö (1997): "Tid för barn, tid för arbete. En undersökning av svenska hushålls tidsanvändning". Ahrne, Göran & Inga Persson (red.) *Familj, makt och jämställdhet*. SOU 1997:138, Stockholm: Fritzes.
- Gronau, Reuben (1977): "Leisure, Home Production and Work", *Journal of Political Economy*, vol. 85, nr 5.
- Hawrylyshyn, O. (1977): "Towards a Definition of Non-Market Activities", *Review of Income and Wealth*, vol. 23, nr 1.
- Hedborg, Anna & Rudolf Meidner (1984): *Folkhemsmodellen*, Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Henrekson, Magnus (1993): "Jämställdhet ur incitamentsperspektiv", *Ekonomisk Debatt*, vol. 21, nr 1.
- Henrekson, Magnus (1998): "En ond cirkel för tjänstesektorn", *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol. 4, nr 2.
- Jonung, Christina & Inga Persson (1993): "Women and Market Work: The Misleading Tale of Participation Rates in International Comparisons", *Work, Employment & Society*, vol. 7, nr 2.
- Juster, F. Thomas & Frank P. Stafford (1991): "The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models, and Problems of Measurement", *Journal of Economic Literature*, vol. 29, nr 2.
- Landby Eduards, Maud (1993): "Jämställdhet", *Nationalencyklopedin*, Höganäs: Bra Böckers Förlag.
- Lazear, Edward M. (1998): *Personnel Economics for Managers*, New York: John Wiley & Sons.
- Lindbeck, Assar (1982): "Tax Effects versus Budget Effects on Labor Supply", *Economic Inquiry*, vol. 20, nr 3.
- Meyerson, Eva M. & Trond Petersen (1997a): "Finns det ett glastak för kvinnor? En studie av svenska arbetsplatser i privat näringsliv 1970–1990", Persson, Inga & Eskil Wadensjö (red.) *Glastak och glasväggar? Den könssegregerade arbetsmarknaden*. SOU 1997:137, Stockholm: Fritzes.
- Meyerson, Eva M. & Trond Petersen (1997b): "Lika lön för lika arbete. En studie av svenska förhållanden i internationell belysning", Persson, Inga & Eskil Wadensjö (red.) *Kvinnors och mäns löner – Varför så olika?* SOU 1997:136, Stockholm: Fritzes.
- Meyerson, Per-Martin (1994): "Företagsamhetens ekonomiska teori och politiska villkor", *Ekonomisk Debatt*, vol. 22, nr 2.
- Nyberg, Anita (1989): "Hushållsteknik – mödrars möda och mäns makt", Beckman, Svante (red.) *Teknokrati, Arbete, Makt*, Stockholm: Carlssons.

- Nyberg, Anita (1998): "Sänkt skatt på arbete? Subventioner av vit sysselsättning eller av ett tudelat samhälle och mäns fritid?". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol. 4, nr 3.
- Ortmark, Åke (1985): *Maktens människor*, Malmö: Wahlström & Widstrand.
- Pelikan, Pavel (1993): "Ownership of Firms and Efficiency: The Competence Argument", *Constitutional Political Economy*, vol. 4, nr 3.
- Persson, Inga (1990): "The Third Dimension – Equal Status between Swedish Women and Men", Persson, Inga (red.) *Generating Equality in the Welfare State*, Oslo: Norwegian University Press.
- Pålsson, Anne-Marie (1997): "Taxation and the Market for Domestic Services", Persson, Inga & Christina Jonung (red.) *Economics of the Family and Family Policies*, London: Routledge.
- Regeringens proposition 1987/88:105, *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet*.
- Rothstein, Bo (1999): "Den moderna könsmaktsordningens grundbult", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, under utgivning.
- Rydenstam, Klas (1992): *I tid och otid. En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/1991*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 79, Stockholm: SCB.
- SCB (1992): *Tidsanvändningsundersökningen 1990/1991*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 80, Stockholm: SCB.
- Socialstyrelsen (1997): *Social Rapport 1997*, Stockholm: SoS-rapport 1997:14.
- SOU 1997:17, *Skatter, tjänster och sysselsättning*. Betänkande från Tjänstebeskattningsutredningen, Stockholm: Finansdepartementet.
- SOU 1998:6, *Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige*. Betänkande från *Kvinnomaktutredningen*, Stockholm: Fritzes.
- Sundström, Marianne (1991): "Hur påverkar föräldralöner lönerna?", *Ekonomisk Debatt*, årg. 19, nr 3.
- Vanek, J. (1974): "Time Spent in Housework", *Scientific American*, vol. 231.
- Walker, Kathryn (1969): "Homemaking Still Takes Time", *Journal of Home Economics*, vol. 61, nr 1.
- Öberg, Lisa (1999): "Ett socialdemokratiskt dilemma. Från hembiträdesfråga till pigdebatt", Florin, Christina, Lena Sommestad & Ulla Wikander (red.) *Kvinna mot kvinna*, Stockholm: Norstedts.

SUMMARY

Why are there fewer women at top positions in the private sector in Sweden than in the private sector of many other industrialized countries, in short, why do women have so little economic power in Sweden? In an attempt to answer this question Magnus Henrekson takes the analysis of last year's final report from the Swedish government commis-

sion dealing with this issue (*Kvinnomaktutredningen*, SOU 1998:6) as his point of departure. An important assumption underlying the analysis is that social gender cannot explain the difference between women in Sweden and other countries. This difference, it is claimed, has to be explained by factors specific to Sweden. Thus, no attempt is made to explain the fact that women have less economic power than men in all industrialized countries.

In the paper it is documented in some detail that the volume of household work has remained very large despite the introduction of a number of labor-saving technologies in the household. Moreover, a number of tasks have been transferred from the professional sector to the household sector, notably as a result of the downsizing of public sector service production. The high tax burden on labor has efficiently impeded expansion of the household-related service sector. As a result, less time is made available for women to pursue a professional career in industry, and therefore women as a group meet yet another obstacle to attaining positions providing economic power.

The high taxes have also made it possible to expand public employment more than in any other OECD country. Women have been offered jobs in the public sector on terms that make it easier to reconcile a professional career with continued responsibility for the bulk of the unpaid household work. This fact is likely to have weakened the incentives for women to acquire economic power in private industry and to have decreased the demand for household-related services. It is also documented that the sum total of household work in Sweden is so extensive, that an equal sharing of the total workload between the spouses is likely to lead to a situation where neither the woman nor the man in the family is able to pursue a career that leads to the attainment of economic power.

The policy pursued in Sweden may have had a positive effect on gender equality in the sense that women have gained greater economic independence from their male partner. On the other hand, it is likely to have weakened the incentives for women to acquire positions in the private sector from which economic power can be wielded.

Magnus Henrekson
 Industriens utredningsinstitut
 Box 5501
 114 85 Stockholm